

Vitrina cu șarlatani

Radu Paraschivescu (n. 1960, București) trăiește în Balta Albă și se visează la Roma. E mefient față de avioane, reptile și sfaturile medicilor. Croiește articole pentru ziare și reviste, traduce romane, se ocupă cu hermeneutica ofsaidului în emisiuni de analiză fotbalistică și – mai rar decât i-ar plăcea – scrie cărți. Are câțiva prieteni francezi de nădejde (Millefeuilles, Plaisir Sucré, Macaron etc.), fără să-și fi trădat prima iubită: ciocolata de casă. Se îmbată cu vocea lui David Gilmour și chitara lui Mark Knopfler. La Humanitas, domiciliul lui profesional, publică niște cărți de „Râsul lumii“. Se îndrăgostește repede și-i trece greu. Detestă clișeele, laptele și broccoli. A scris despre nesimțiți, Inès de Castro, Maradona și Caravaggio.

Cărți: *Efemeriada* (2000, Libra); *Balul fantomelor* (2000, RAO, reeditare Humanitas, 2009); *Bazar bizar* (2004, Mașina de scris, reeditare Humanitas, 2007); *Fanionul roșu* (2005, Humanitas, Premiul „Ioan Chirilă“ pentru cea mai bună carte de sport a anului); *Ghidul nesimțitului* (Humanitas, 2006); *Fie-ne tranziția ușoară: Mici rostiri cu tâlc* (Humanitas, 2006); *Mi-e rău la cap, mă doare mîntea: Noi perle de tranziție* (Humanitas, 2007); *Cu inima smulsă din piept* (Humanitas, 2008); *Răcani, pifani și veterani* (coord., Humanitas, 2008); *Dintre sute de clișee: Așchii dintr-o limbă tare* (Humanitas, 2009); *Fluturele negru* (Humanitas, 2010); *Toamna decanei: Convorbiri cu Antoaneta Ralian* (Humanitas, 2011); *Astăzi este mâinele de care te-ai temut ieri* (Humanitas, 2012); *Maimuța carpatină* (Humanitas, 2013); *Muște pe parbrizul vieții: Nou catalog de perle* (Humanitas, 2014); *Noi vorbim, nu gândim: Nouă colecție de perle românești* (Humanitas, 2015); *România în 7 gesturi* (Humanitas, 2015); *Povești de dragoste la prima vedere* (coautor, alături de Ioana Pârvulescu, Gabriel Liiceanu, Ana Blandiana și Adriana Bittel – Humanitas, 2015); *Cum gândesc politicienii* (Humanitas, 2016); *Aștept să crăpi (de astăzi, în prime time)* (Humanitas, 2016); *Am fost cândva femeie de onoare și alte povestiri* (Humanitas, 2017); *Cartea râsului și a cercetării (Ce se întâmplă cu creierul dacă înveți cuvinte noi în timp ce faci sex)* (Humanitas, 2017); *Două mături stau de vorbă: Scene românești* (Humanitas, 2018); *Orice om îi este teamă: Un partid, doi ani și trei premieri* (Humanitas, 2018); *În lume nu-s mai multe Români (planetei noastre asta i-ar lipsi)* (Humanitas, 2019); *Omul care mută norii* (Humanitas, 2019); *Recviem vesel pentru tata* (Humanitas, 2020).

RADU
PARASCHIVESCU
Vitrina cu șarlatani

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactori: Lidia Bodea, Cristian Negoită
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Florina Vasiliu, Veronica Dinu

Tipărit la Master Print Super Offset

© HUMANITAS, 2020

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Paraschivescu, Radu
Vitrina cu șarlatani / Radu Paraschivescu. –
București: Humanitas, 2020
ISBN 978-973-50-6981-0
821.135.1

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0723 684 194

Lămurire

Apetitul nostru pentru festă e statornic. Probabil că fiecare dintre noi își amintește renghiuri pe care le-a jucat sau cărora le-a căzut victimă. La școală, în familie, cu prietenii, în tabără. Nu exista zi de 1 aprilie fără păcăleli – și sunt semne că obiceiul s-a păstrat. Nu trecea vacanță fără urzeli înveselitoare. Deloc întâmplător, unul dintre jocurile de cărți care au marcat copilăria multora se numește Păcălici. Festa e una dintre expresiile simple ale ludicului, o ticluială la care ȳes una, două sau mai multe minți, cu speranța răsetelor de la sfârșit. Și cu gândul la mirarea sau la uluiala țintei.

Urcușul de la festă la farsă nu e abrupt. Nici periculos. Farsa stă deasupra fetei prin amploare, prin prezența publicului și prin determinarea ei culturală. După ce se desprinde de misterele medievale și devine de sine stătătoare, farsa capătă o structură ușor de recunoscut. Ea presupune bufonadă înăuntrul unei intrigi și replici amuzante înăuntrul unui păienjeniș de situații neașteptate. (Există, desigur, și farsa tragică, dar ea e un exponat rar dintr-o vitrină cu multe piese lucrute după același calapod.) Eșafodajul farsei e din lemn subțire, lucrat însă cu meșteșug și finețe. Farsa

de calitate, cu sâmburii plantați de Plaut sau Aristofan, rezistă cu atât mai bine cu cât ascunde în miezul ei un mister, o surpriză, o întorsătură bruscă. Comicul de situație, burlescul, ripostele acide, deghizările și finalurile pentru care nu ești pregătit dau măsura unei farse izbutite, de la *Farsa jupânului Pathelin* la *D'ale carnavalului*, cu trecere prin Marlowe, Molière, Shakespeare și Anouilh.

În România farsa non-literară a poposit pe la sfârșitul anilor 1990 și a găsit solul cel mai fertil: un public pe cât de naiv, pe atât de flămând de picanterii și însetat de sordid. Cultura inavubilului începuse deja să-și croiască drum pe scena publică, iar acutele ei provocau adeseori încântarea și foarte rar revolta asistenței. Pentru astâmpărarea foamei și a setei de lucruri groșiere, farsa românească și-a asigurat canalul optim de aprovizionare: televiziunea. Posturile de divertisment au început – mai întâi timid, pe urmă decis – să speculeze dorința oamenilor de a-și vedea semenii puși în situații delicate, umilitoare, imposibile. Unele au apelat la actori: Gabriel Fătu, Andrei Duban etc. Altele au inventat emisiuni compuse din farse făcute de obicei unor personaje din lumea divertismentului. Totul era să-ți alegi bine ținta – de obicei, o divușcă isterică, sperioasă și gata să creadă orice i se servea pe tava vieții.

OTV a explorat, pare-se, cel mai bine mentalul telespectatorului tabloid și a conchis că *el* trebuie să fie adevărata țintă a farsei, nu cântăreața X sau asistenta Y. Serialul Elodia a fost o veritabilă teză de doctorat în

materie de prostit lumea, pe care Diaconescu a susținut-o *cum laude*. Tot la OTV au prins cheag nocturnele prezentate de Gabriel Fătu și Dan Diaconescu, în care publicului i se promitea difuzarea unei casete video compromițătoare, cu un politician surprins în raporturi de *felatio benevolentiae* cu cine știe ce femeie de stradă făcătoare de trotuar. Bineînțeles că nu exista nici o casetă, însă *teasing*-ul tandemului Fătu–Diaconescu excita publicul și-i făcea pe unii privitori să transmită mesaje care rulau apoi pe burtieră: „Hai, s-a culcat ăsta micu’, dați caseta, ce mai așteptați?“, „Difuzati odată caseta aia, peste două ore trebuie să plec la muncă“, „Fie-vă milă, murim dacă nu vedem caseta“, „În cazul în care nu dați caseta înseamnă că v-a plătit politicianul!“ etc. La aflarea veștii că totul fusese o farsă, telespectatorii aveau în general aceeași reacție: înjurau birjărește, pentru ca, în proxima noapte când Fătu și Diaconescu promiteau dezvăluiri de senzație și o casetă doveditoare, să fie înșurubați pe canapea, cu ochii lipiți de ecran și cu saliva în colțul gurii.

Vitrina cu șarlatani de aici pleacă, de la obiceiul multora de-a lua de bun orice li se spune și li se arată: un borcănel plin cu un lichid miraculos, o posibilitate de îmbogățire urgentă, fără efort și fără risc, o conspirație menită să ne facă robii cine știe cărei puteri malefice, o carte doldora de aberații și scorneli prezentate drept adevăruri științifice. Peste tot în lume, nu doar în România, fluviul credulității are trei afluenți: sărăcia, boala, disperarea. Oamenii care se scaldă în apele lor văd o barcă de salvare în orice frunză plutind la

întâmplare. Buna informare, logica și discernământul sunt mai slabe decât deznădejdea. Decât spaima. Decât indigența.

Poate că nu toți cei înfățișați în cele patru capitole ale cărții sunt șarlatani. Însă toți profită de naivitatea altora, de neputința celor mai săraci cu școala de-a deosebi adevărul de scorneală. Unul încearcă să convingă lumea că dacii i-au învățat latină pe romani, altul susține că plata cu cardul te face ostaticul tehnologic al lui Bill Gates, șef peste Oculta Mondială. Unul crede că virusul SARS-CoV-2 trece cu o gură de țuică, altul îi neagă existența. Unul înființează o academie de slăbit, altul știe că festivitatea de deschidere a Jocurilor Olimpice de la Londra conține indicii la vederea cărora secta misterioasă care ne controlează pe toți primește undă verde să pună gheara pe planetă. Unul acreditează teza că Isus a fost dac de prin Ardeal, altul exaltă virtuțile curative ale argilei albastre. Și trebuie adăugat că majoritatea producătorilor de năzbâtii nu lucrează pro bono; unii delirează sau înșală pe bani frumoși. Din acest punct de vedere, *Vitrina cu șarlatani* este, cum a fost și *Cartea râsului și a cercetării* la vremea ei, o încercare de repunere în drepturi a discernământului. A informării corecte, din surse credibile. A recursului la argument și la logică.

R.P.

VIVAT ACADEMIA!

Jacqueria cuvintelor batjocorite

Cuvintele sunt neputincioase în fața celor care le folosesc. Stau la mila lor și îndură umilințe pe care nu le merită. Împotriva cărora nu se pot apăra. Așa că ar fi interesant să ne închipuim o răscoală a cuvintelor. O Jacquerie lexicală, o Bobâlnă a dicționarului, un Wat Tyler semantic și viforos. O ridicare la luptă contra celor care își bat joc de cuvinte. O răzvrătire de film istoric. Oare cum ne-ar sta instalați în fotolii la marginea vieții de zi cu zi și văzând cum pun cuvintele mâna pe ghioagă și pe topor? Privind revolta care le face să agite armele și să-și căsăpească stăpânii? E cumplit tabloul și din altă lume, dar poate că n-ar strica un vis de câteva minute cu ochii deschiși. Ar curge mult sânge la rebeliunea cuvintelor? Oho, râuri. Fluvii sfârșind în delte purpurii, prin care n-ar mai sta nimeni să caute umbra vreunui flamingo.

Pe flamura cuvintelor răsculate ar trebui să stea un distih întru câtva modificat din Coșbuc: „Să nu dea Dumnezeu cel sfânt / Să vrem noi sensuri pe cuvânt“. De ce? Fiindcă unul dintre motivele ridicării la luptă este pervertirea sensurilor. Altfel spus, ideea după care accepția unui cuvânt nu e dată de dicționar, ci de pofta

unuia sau altuia dintre vorbitori. De bunul lui plac, asupra căruia nu poate să intervină nimic. În magazinul universal al limbii există câteva raioane unde e mereu înghesuială. Acolo se probează cuvinte care arată mai bine pe umerășele vocabularului decât atunci când le iei la purtat. Ele trec din mână în mână și din gură în gură până când devin greu de recunoscut. Adică până când își pierd sensul acceptat și capătă altul nou. Și, în majoritatea cazurilor, nepotrivit.

Unul dintre raioane este cel al confuziei simple, care pleacă fie din încrederea prea mare în simțul limbii, fie din ignoranța nedinamitată de lecturi. Doar din enumerarea exemplelor pe care le găsești aici (de la „fortuit“ la „specios“ și de la „protestant“ la „anticipat“) poți scrie, dacă nu o carte în toată regula, măcar o broșură. Siguranța de sine a rostitorului sporește doza de ridicol, ceea ce amuză eventual, dar nu consolează nicidecum. Când agramatismul dă năvală în discursul public fără leac și fără ripostă, zâmbetul se șterge și deschide drum îngrijorării. Când confunzi „cap“ cu „capăt“, nu mai e mult de sperat, mai ales dacă autorul confuziei e președinte de partid. Fiindcă de multe ori doar numirea e interimară. Războiul cu dicționarul și cu școala e pe viață.

Raionul următor aparține cuvintelor traficate pentru efecte speciale. O parte dintre sortimente au deja decenii de stat pe umerășe și pe rafturi. E plin raionul de „șoc“, de „incredibil“ și de „fără precedent“. La fel de multe sunt compleurile sintagmatice de tip „n-o să-ți vină să crezi“, „dă click aici“, „o să rămâi prost“,

„a rupe tăcerea“ și „a scrie istorie“. Asta în timp ce de pe raftul de jos te îmbie cuvântul „gafă“, găselnița de marketing prin care simpla greșeală e dilatată la proporții menite să genereze oprobriu și o mai bună vânzare a ziarului sau un trafic sporit pe site. Totul este „gafă“ în presa de azi, îndeosebi ceea ce *nu* este. Dacă un vicepreședinte s-a așezat pe un scaun în loc să se așeze pe scaunul de alături, a făcut o gafă. Dacă un ministru a strănutat într-o conferință de presă, a făcut o gafă. Dacă un ambasador s-a împiedicat neatent de prag, a făcut o gafă. Dacă un comentator și-a dres vocea la microfon, a făcut – și el – o gafă. Ai uneori impresia că istoria și viața de zi cu zi sunt simple înșirui de gafe. Nu mai există abatere, scăpare sau greșeală. Întreaga lume, cu noi în fruntea listei, a intrat sub tirania gafei.

În fine, al treilea raion din magazinul universal este cel unde nimerești peste cuvinte supraelastice, de care tragi în toate părțile până ajung să acopere zona de sens dorită. Paradoxul e, aici, la vedere: suprautilizarea acestor cuvinte le face, de la un punct încolo, inutilizabile. Cuvintele în cauză își pierd forma inițială, devin lălâi și nu mai stau bine pe nimeni. Asta și din cauză că lumea s-a obișnuit să le folosească pe unele dintre ele ca pe simpli potențatori ai valorii. Sau ai prestigiului. Sau ai ambelor. E momentul în care intră în scenă unul dintre potențatorii de maximă popularitate. Oare și de eficiență? Mai degrabă nu, câtă vreme rezultatul ține de registrul parodicului, al umorului involuntar, și nu corespunde intenției inițiale. Potențatorul în cauză este cuvântul „Academie“.

Somități aureolate de prestigiu

E bine știut că o academie reprezintă un for al excelenței – locul unde se întâlnesc valorile de vârf ale unei națiuni, indiferent dacă e vorba de știință, tehnică, artă sau alte domenii. Academia are deschidere și ștachetă valorică. Membrii ei sunt – sau ar trebui să fie (precizare utilă, oho, cât de utilă!) – competențe de necontestat. Academia subînțelege somități aureolate de prestigiu. Cu o ironie care scapă neatențiilor, dexonline.ro păstrează și astăzi o definiție de pe vremuri a academei, prezentată drept „cea mai înaltă instituție culturală de stat, care reunește și promovează oameni de valoare științifică și culturală, dirijează și dezvoltă, printr-un complex de institute, munca de cercetare științifică și de creație literar-artistică, folosind, organizat și metodic, cuceririle științei și culturii *pentru construirea socialismului (subl. mea)*“. Masa lemnoasă a definiției amintește de academicienii Nicolae și Elena Ceaușescu, dar scăparea nu înlătură noțiunile de bază: prestigiul, competența, onestitatea și anvergura membrilor.

E în general acceptat că prima academie din lume este școala filozofică a lui Platon, al cărei „sediū“ ar fi fost grădina eroului mitologic Akademos, cel care le arătase dioscurilor locul unde o ținea ascunsă Tezeu pe sora lor, Elena. E de asemenea acceptat că printre marile și vechile academii ale lumii se numără Accademia Platonica fondată de Marsilio Ficino la Florența, Accademia della Crusca tot din Florența, L'Académie française din Paris, Royal Society din Londra, Societät der

Wissenschaften din Berlin sau Real Academia Española din Madrid. E prin urmare ușor de dedus fascinația pe care o exercită un asemenea cuvânt asupra contemporanilor avizi de glorie și de recunoaștere. Academia e deasupra școlii și a universității. Alonja ei o face accesibilă puținilor aleși. Numai că înălțimea ei nu le provoacă vertij celor care-o vampirizează pentru încropeli suspecte sau pentru fandoseli lucrative. În România și nu numai există o categorie de alpiniști care nu se tem de nici un fel de prăbușire – cu atât mai puțin de cea în ridicol. Iar asta îi face să traficeze cuvântul „academie“ la fel cum era traficant pe vremuri echipamentul oficial al naționalei de fotbal. Valutistul de încredere purta pe atunci treningul tricolor.

Mai simplu spus, există în România acestor ani câte îndeletniciri, atâtea academii: de psihologie cuantică și de sprâncene, de slăbit și de hipnoză, de înfrumusețare și de coaching, de micropigmentare și de fotbal, de gătit și de hairstyling. „Academie“ nu e, în multe dintre aceste cazuri, o metaforă a excelenței, ci doar un paravan pentru găinării contra cost. Proprietarii acestor pretinse academii își investesc jucăriile cu o credibilitate care, de cele mai multe ori, nu li se cuvine. Atârnarea termenului „academie“ într-un colț de site li se pare scurtătura spre succes și onorabilitate. Și, da, până la un punct e firesc să fie așa, câtă vreme inocența unor semeni se vedește cu adevărat fără margini. Scepticii sunt mai puțini decât naivii, ceea ce nu le răpește dreptul să pună înaintea acestor academii un „c“ de natură să le înfățișeze în adevărata lor lumină.

Cuprins

<i>Lămurire</i>	5
Vivat Academia!	9
La curtea regelui Detox	75
Daci tovarăși și pretini	137
O, sole pandemio	195